

มติชนรายวัน, วันที่ 08 ธันวาคม พ.ศ. 2549 ปีที่ 29 ฉบับที่ 10499

"การวิพากษ์ความเป็นไทย: วิจารณ์แห่งวิจารณ์"

โดย เกษียร เตชะพีระ

ในหนังสือ *Minima Moralia: Reflections from Damaged Life* (ค.ศ.1951) Theodor Adorno (ค.ศ. 1903-1969) นักปรัชญาและวิจารณ์วัฒนธรรมแห่งสำนักแฟรงก์เฟิร์ตของเยอรมนีได้กล่าวถึงนักศึกษาชาวสยาม ณ มหาวิทยาลัย Oxford ว่า พวกเขาแสดง "ความโน้มเอียงที่พร้อมจะซึมซับรับเอาสิ่งใหม่ๆ ควบคู่ไปกับเคารพยำเกรงสิ่งต่างๆ ทั้งหลายแหล่งที่สถาปนามาแล้ว, เป็นที่ยอมรับและได้รับการรับรอง" (ฉบับแปลภาษาอังกฤษ หัวเรื่องที่ 32 "Savages are not more noble.")

กล่าวอีกนัยหนึ่ง อาดอร์โนสังเกตเห็นทั้ง (ความหลงใหลได้ปลื้มตื่นตาตื่นใจความทันสมัยที่สัมฤทธิ์ผลของตะวันตก)+(การเกล้ากัมประนมกรเชิดชูบูชาธรรมเนียมประเพณีของตน) ในหมู่คนไทยผู้มีการศึกษาเหล่านั้น

การติดกับดักทับซ้อนสองชั้นของทั้ง (ความทันสมัยของตะวันตก) และ (ธรรมเนียมประเพณีไทย) อย่างไม่วิพากษ์วิจารณ์จึงน่าจะเป็นอาการทางวัฒนธรรมที่เรื้อรังของปัญญาชนไทยแต่ไหนแต่ไร นับแต่เปิดประเทศรับลัทธิล่าอาณานิคมตะวันตกเป็นต้นมาจนกระทั่งถึงรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 ที่เพิ่งผ่านพ้น

และเหนืออื่นใด มันสะท้อนให้เห็นความขัดแย้งแยกย่อยที่เป็นปฏิทรรศน์ (paradox) ระหว่าง

(ความไม่อยากเป็นไทย) VS. (ความอยากเป็นไทย)

พร้อมๆ กันไปในสังคมเดียว วัฒนธรรมเดียว และกระทั่งในใจดวงเดียว กล่าวคือ...

ในส่วนลึกที่สุดแล้ว เราไม่อยากเป็นไทย

เพราะถ้าเป็นไทยเราจะแข่งไม่ชนะในตลาดโลก

เพราะถ้าเป็นไทยเราจะไม่ได้บริโศค

เราเป็นปลื้มเสียไม่มีเวลาได้ยืมชาวโลกกล่าวขวัญถึงเราว่า...

"LITTLE JAPAN"

"NIC รุ่น 2"

"มังกรตัวถัดไป"

"ห่านตัวใหม่" (ตามกระสวนการพัฒนาแบบ "ขบวนห่านบิน" ที่มีญี่ปุ่นเป็นจ่าฝูง)

รัฐมนตรีท่านหนึ่งเปรยว่าอยากให้ไทยเป็น FREE PORT ทั้งประเทศอย่าง SINGAPORE

ผู้บริหารซีพีอดีตอาจารย์มหาวิทยาลัยประกาศเบี่ยงทางที่วิว่าเศรษฐกิจไทยจะพุ่งโลกโดยที่รัฐบาลไม่ต้องทำอะไรมาก ขอเพียงดำเนินนโยบายทุกอย่างตามแบบ HONG KONG

ก้านันเป๊ะฝันเห็นพัทยาเป็น SWITZERLAND

เราไม่อยากเป็นไทยเพราะเรากลัวว่าถ้าเราแม้วันหนึ่งเป็นไทยต่อไป สักวันเราอาจต้องกลายเป็นอย่างเวียดนาม ลาว เขมร พม่าทุกวันนี้

ซึ่งเราไม่อยากเป็น

ลึกๆ แล้ว เราอยากติดปีกบินหนีเพื่อนบ้านอยากจนล้าหลังร่วมวัฒนธรรมเหล่านี้ไปให้สุดไกล บินออกจาก
อุษาคเนย์ บินออกจากตัวเรา

บินไปไหน?

ไปเป็นไมไทย, ไปเป็นโลกาวัตร

ในส่วนลึกที่สุดแล้ว เราอยากเป็นไทย

เพราะถ้าไม่เป็นที่ไทย อำนาจจะเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์

เพราะถ้าไม่เป็นที่ไทย ผู้คนจะคิดว่าคนเราเสมอภาคกัน

นั่นจะก่อให้เกิดปัญหาการกดขี่ระบบอุปถัมภ์ ถ้าผู้คนเริ่มทำตามที่ดี

ผู้ใหญ่จะไม่อาจยื่นค้ำหัวผู้น้อย ผู้น้อยจะเริ่มหัวแข็งกระด้างกระเดื่องกับผู้ใหญ่

ผู้คนจะเริ่มมองต่างมุม แทนที่จะว่าอะไรว่าตามกันและตามผู้นำ

ผู้คนจะเริ่มแตกต่างขัดแย้งกันเพราะผลประโยชน์ที่เป็นจริง แทนที่จะรู้จักสามัคคีกันตามภาพลักษณ์ใน
อุดมคติ

และดาเสียสายฟ้าที่ควรจะหัวอ่อนวอนสอนง่ายเชื่องๆ ซึมๆ จะหันไปก้อมือปิดถนน ขวางรถ ด้านเขื่อน

โสเภณีจะเต็มบ้าน โจรจะเต็มเมือง พระอัสชสีไม่ยอมเปลื้องผ้าเหลือง เด็กจะเลิกเรียก "พ่อ", "แม่" หันไป
เรียก "ป้าป้า", "หม่าม๊า", "แต่ดดี", "มอมมี" แทน

คนไทยจะพูดไทยไม่ชัด คนไม่ไทยจะพูดไทยชัด คนไทยคนไม่ไทยจะพูดไทยคำไม่ไทยคำ จนแยกคน
ไทยกับคนไม่ไทยไม่ออก

นั่นเป็นสิ่งที่ลึกๆ แล้วเราเกลียดกลัวขยี้ขยี้มากที่สุด ไม่ยอมรับและไม่อยากเป็นที่สุด ไม่ใช่เพราะมันไม่ตรงกับ
กับความเป็นจริงดังที่เป็นอยู่ในเมืองไทย

แต่เพราะมันขัดกับภาพลักษณ์ความเป็นไทยในอุดมคติของเรา

และสำหรับเรา อุดมคติสำคัญกว่าความเป็นจริง (ถึงต้องสั่งแบนดิคลองแมนใจ)

ถ้าเป็นไปได้ เราจึงทั้งอยากเป็นไทยและไม่อยากเป็นไทยไปพร้อมกัน

เราอยากไม่เป็นที่ไทยแบบไทยๆ และอยากเป็นไทยแบบไม่ไทย

เราอยากร่ำรวยและเป็นกรรมสิทธิ์เพียงขุนช้าง แต่เราก็อยากเป็นทหารหาญและเจ้าขุนมูลนายอย่างขุนแผน

ความอยากที่แยกแยะย่อยก้อยอนในใจดวงเดี่ยวนั้นทำให้เราตกอยู่ในสภาพเหมือนวันทองผู้มีสองใจคืออยาก
ได้มันทั้งคู่พร้อมกันไป

อนิจจา... ในที่สุดนางก็ต้องสังเวชชีวิตให้แก่ความอยากนั้น

จึงไม่แปลกที่สังคมไทยทุกวันนี้จะเกิดอาการ "วัฒนธรรมเภท" (cultural schizophrenia) ระบาดลูกกลม
โดยที่ใครต่อใครพากันลุกขึ้นมาป่าวร้องสารภาพความอยากที่ขัดแย้งกันเอง สาดแต่งบุคลิกภาพที่แยกส่วน
(split personality) ทางการเมืองวัฒนธรรม

คือทั้งไม่อยากเป็นไทย ("อยากเป็นประชาธิปไตยวะ") และอยากเป็นไทย ("แต่ในแบบภูมิปัญญาไทยนะ
เว้ย") ไปพร้อมกัน หะๆ...

เราจะเข้าใจเรื่องนี้อย่างไรดี?

ผมคิดว่าพูดให้ถึงที่สุดแล้ว เอาเข้าจริงไม่มีใครอยากเป็นไทยชานแท้และดั้งเดิมล้วนๆ ตลอดทั้งแก่ง
อยากเป็นไทยชนิดที่ไม่มีอะไร ไม่ไทยแปดเปื้อนปะปนเลยแม้แต่น้อยนิดดอก

ไม่มีใครอยากเช่นนั้น ไม่ว่าธีรยุทธ บุญมี หรือไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ, นิธิ เอียวศรีวงศ์ หรือประเวศ วะสี!

ในทางกลับกัน ผมก็คิดว่าไม่มีใครไม่อยากเป็นไทยได้แบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ไม่อยากเป็นไทยชนิดที่โลละ
ล้างเค้ารอยความเป็นไทยออกไปจากทุกซอกทุกเหลี่ยมได้อย่างผุดผ่องเกลี้ยงเกลา

เพราะมันเป็นไปไม่ได้อยู่แล้ว ทั้งธงชัย วินิจจะกุล และสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ย่อมทราบดี!

ฉะนั้น จุดยืนประเภท "ภูมิปัญญาไทย" ล้วนๆ กับ "หลักการสากล" เพียงๆ จึงเป็นเพียงตำแหน่งแห่งที่ใน
อุดมคติที่ไม่มีใครปรารถนาหรือสามารถเข้าไปสวมสอดได้สนิทในความเป็นจริง

ฐานะบทบาทของภาพพจน์ (figures of speech) เหล่านี้มีลักษณะเป็นชัยภูมิทางการเมืองวัฒนธรรม
(cultural political positioning) ที่จัดวางปั้นแต่งขึ้นเป็นที่มั่นสำหรับต่อต้านหลักเสียงสิ่งไม่พึงประสงค์ใน
สถานการณ์เฉพาะเจาะจงหรือการฉ้อโกง (contingency) หนึ่งๆ ต่างหาก

และในความหมายนั้น มันจึง pragmatic (สัมฤทธิผลนิยม) ด้วยกันทั้งคู่!

ในกรณี "ภูมิปัญญาไทย" มันกำลังถูกยึดเหนี่ยวไว้เป็นที่มั่นต่อต้าน อำนาจครอบงำผูกขาดของชนชั้น
นายทุนใหญ่ (capitalist domination) ที่ผูกพวงมากับระบอบประชาธิปไตยผ่านการเลือกตั้ง (electoral
democracy) ในสมัยรัฐบาลทักษิณ

คำว่า "ประชาธิปไตยแบบภูมิปัญญาไทย" จึงอาจแปลความได้ว่า "ประชาธิปไตยที่ทำอย่างไรจะไม่ตกอยู่
ใต้อำนาจครอบงำของทุนใหญ่"

ส่วนกรณี "หลักการสากล" มันกำลังถูกใช้เป็นกำบังด้านทาน ระบอบอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
แต่ไม่เป็นประชาธิปไตย (a non-democratic regime of government with the King as Head of the
State) ที่สืบเนื่องมาจากการเคลื่อนไหวต่อต้านทักษิณของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยและ
รัฐประหารของ คปค.

และคำว่า "ประชาธิปไตยตามหลักการสากล" ในที่นี้ก็อาจแปลความได้ว่า "ระบอบที่ต้องเป็น
ประชาธิปไตยเหนืออื่นใด..."

อย่างไรก็ตาม ในการขยับเคลื่อนเข้ายึดชัยภูมิทางการเมืองวัฒนธรรมข้างต้น ต่างฝ่ายต่างก็ต้องร่ายรำ
กระบวนการความคิดที่จำเป็นออกมา กล่าวคือ กระบวนการทำสากลนิยม (universalizing move) เพื่อยึด
หลักการสากล และกระบวนการทำสัมพัทธ์นิยม (relativizing move) เพื่อยึดภูมิปัญญาไทย โดยที่ทั้งสอง
กระบวนการต่างก็มีปัญหาเฉพาะของมันตามมา